

mgr Anna Monika Zagajewska

Wydział Filologiczny

Uniwersytet w Białymstoku

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt.:

Skodyfikowana norma ortograficzna wobec praktyki pisarskiej Polaków

Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem dr hab. prof. UwB Elżbiety Awramiuk

Jednym z czynników wpływających na właściwe posługiwanie się słowem pisanym jest opanowanie skodyfikowanej normy ortograficznej. Polska pisownia wśród wielu, nawet wyrobionych użytkowników języka, uchodzi za szczególnie trudną do opanowania, nie dziwią zatem doniesienia o niezadowalającej sprawności ortograficznej współczesnych Polaków (por. Dalgiewicz, Przyczyna 2007; Krzyżyk, Synowiec 2011; Kutereba-Irzyk 2007; Pawelec 2014). Jednym z ważniejszych czynników wpływających na stan kompetencji ortograficznej ogółu społeczeństwa są wzorce, których dostarcza inteligencja. W tym kontekście badania nad uzusem językowym ludzi wykształconych mogą mieć duże znaczenie społeczne.

Językoznawcy, którzy śledzą zapisy kompendiów ortograficznych, słowników i poradników oraz prowadzą rozważania o sposobie formułowania przepisów, piszą o wielu niekonsekwencjach, niejednoznacznościach i nieprecyzyjności reguł ortograficznych. Podają przykłady problemów ortograficznych sprawiających szczególne trudności użytkownikom języka (por. Bąba, Skibski 2003; Cieślíkowa 2003; Dyszak 1993; Klimczak 2004; Kosek 1999; Nowowiejski 2004; Przybylska 2008; Saloni 2001; Zbróg 1999). Bywa, że eksperci różnią się w ocenie pewnych zjawisk ortograficznych (por. Ginter 2016; Łozińska, Zdunek 2011; Rogowska-Cybulska 2011). Dyskusje wywołuje też sposób wprowadzania zmian w ortografii, który zasadnym czyni pytanie o to, co obowiązuje w pisowni, a co nie (por. Bień 2017; Saloni 2011). Powody te skłaniają do podjęcia szerszej refleksji nad współczesną skodyfikowaną normą ortograficzną w kontekście praktyki pisarskiej Polaków.

Zasadniczym celem pracy było zbadanie sposobu funkcjonowania skodyfikowanej normy ortograficznej wśród użytkowników języka, którzy ze społecznego punktu widzenia mają

wysokie kompetencje w posługiwaniu się normą ortograficzną. Grupa badanych liczyła 223 osoby. Znaleźli się w niej ludzie zobligowani z racji wykonywanego zawodu do przestrzegania poprawności językowej (urzędnicy, dziennikarze, nauczyciele) oraz studenci, którzy z tytułu studiowanego kierunku (administracja, filologia polska) zyskują uprawnienia do wykonywania wybranych zawodów.

Badania własne zostały zaprojektowane w oparciu o zaprezentowane we wstępnych rozdziałach teoretycznych problemy dotyczące funkcjonowania współczesnej skodyfikowanej normy ortograficznej. Przyjęto, że wyniki badań własnych pozwolą odpowiedzieć na następujące pytania badawcze:

- (1) Które miejsca polskiej skodyfikowanej normy ortograficznej sprawiają największe problemy wyrobionym użytkownikom polszczyzny?
- (2) Jakie problemy ortograficzne cechuje największa wariantywność w uzusie wyrobionych użytkowników języka?
- (3) Czy najtrudniejsze miejsca polskiej skodyfikowanej normy ortograficznej mają związek ze zmiennością normy?
- (4) Czy doświadczenie w posługiwaniu się językiem pisanym wpływa na sprawność ortograficzną piszących?
- (5) W jakim stopniu autoocena badanych i ich środowiska odnosi się do ich autentycznej znajomości polskiej ortografii?

W badaniu wykorzystano autorski kwestionariusz ankiety, składający się z zadań z zakresu ortografii, dotyczących przede wszystkim znajomości zasady konwencjonalnej polskiej ortografii, ale także pisowni opartej na zasadzie fonetycznej, morfologicznej oraz historycznej. Kwestionariusz zawierał również metryczkę, w której pytano o wiek, wykształcenie, miejsce i staż pracy oraz o ocenę własnej sprawności ortograficznej i ocenę pod tym kątem swojej grupy zawodowej.

Przedstawiono praktykę pisarską badanych w odniesieniu do tzw. miejsc trudnych polskiej ortografii, czyli pisowni łącznej i rozdzielnej, użycia wielkiej i małej litery, pisowni zapożyczeń, wybranych przyrostków i zakończeń, pisowni końcówek dopełniacza liczby pojedynczej rzeczowników zakończonych na *-ja*, *-ia* oraz *-ea*, pisowni wyrazów z trudnymi grafemami oraz pisowni skrótów i skrótowców. Ponadto zaprezentowano wyniki badań nad

zależnością między sprawnością ortograficzną badanych a doświadczeniem w posługiwaniu się językiem pisany oraz samooceną i oceną środowiska.

Przeprowadzona analiza pozwoliła wskazać miejsca ewidentnego rozejścia się uzusu z normą (m.in. pisownia cząstki *by* ze spójnikami i partykułami, pisownia cząstki *eks*, wieloelementowych przymiotników złożonych, *nie* z rzeczownikową nazwą własną, pisownia skrótów i skrótowców), wykazała istotne różnice między wariantywnością w uzusie a wariantywnością w normie skodyfikowanej, a także dowiodła, że zasadnicze znaczenie dla poprawności ma nie tyle czas wprowadzenia zmian, ile ich oparcie na uzusie. Wyniki badań wskazują na istnienie związku między doświadczeniem w posługiwaniu się językiem pisany a sprawnością ortograficzną piszących, a także słabej zależności między samooceną a znajomością ortografii.

Przeprowadzone badania wpisują się w szerszy kontekst badań nad uzusem i w dyskusję na temat źródeł normy językowej. Autorka stoi na stanowisku, że określanie przynależności danej formy do normy lub sytuowanie jej poza normą powinno dokonywać się na podstawie obserwacji społecznego zwyczaju, a w procesie kodyfikacji należy brać pod uwagę fakt, iż arbitralne rozstrzygnięcia w odniesieniu do miejsc dyskusyjnych nie rozwiązują żadnych problemów.

12.09.2019r. Anna Zagajewska